

вимагає вибіркового контролю матеріалів, що завжди дає часткові результати. Примітним у панорамах є те, що вони створювали повну ілюзію реальності, яка в свій час вважалася більш правдивою, ніж тексти, отримані з цитат та безпосереднього спостереження.

1. Ланглуа, Жан-Шарль // Военная энциклопедия: [в 18-ти тт.] / под ред. В. Ф. Новицкого и др.]. СПб; [М.]: Тип. т-ва И. Д. Сытина, Том 14, Круковский — Линта. СПб, 1914. С. 480.
2. Langlois J.-C. 1789–1870: le Spectacle de l’histoire, Paris; Caen, Somogy; Musée des beaux-arts de Caen, 2005. 189 p.
3. Langlois J.-C. Photographe normand et le panorama de la bataille de Solferino, Hérouville Saint-Clair, ARDI; Caen, Archives départementales du Calvados, 2000. 128 p.
4. Robichon F. Le Colonel Langlois 1789–1870: un peintre de l’épopée napoléonienne: collections du Musée Langlois, Caen, Paris, Bernard Giovanangeli, 2000. 80 p.
5. Zarobell J. Jean-Charles Langlois’s Panorama of Algiers (1833) and the prospective colonial landscape // Art history, Oxford-26 (5). November-2003, P. 638–668.
6. Zarobell J. Jean Charles Langlois, 1789–1870. Le Spectacle de l’histoire // Nineteenth-Century Art Worldwide 5, no. 1 (Spring-2006). Режим доступу: <http://www.19thc-artworldwide.org/53-spring06/spring06review/163-jean-charles-langlois-1789-1870-le-spectacle-de-lhistoire>

Битка В. В.

Роль та місце собаки у зороастризмі

*«Собаку створив, о Заратуштра,
Я, Ахура Мазда,
з власним одягом, з власним взуттям,
пильну, гострозубу,
яка отримує підношення мужа,
на захисті живих істот.*

*Так Я, Ахура Мазда, створив собаку з тілом великої сили,
міццю розуму Аши, міццю живих творинь»
[Авеста, Вендидат, Фрагард 13, вірш 39]*

У будь-якій релігії згадують та вшановують (або зневажують) різних тварин, в більшості домашніх тварин. Частіше це велика рогата худоба, яка приносить продукти харчування. В різних релігіях до них різне відношення, але здебільшого позитивне. Не омина-

ють, також, і диких тварин, але ставлення до них майже завжди негативне. Але зупинимося ми на конкретній тварині — собаці. Не так часто собака згадується у різних релігіях, а якщо і є така згадка, вона здебільшого є характеристикою хорошого та віруючого господаря, який має великий двір з худобою та собаками (собаки та інша худоба сприймалися як еквівалент достатку).

Зороастризм є дуже багатого на описи та пошани різним тваринам релігією, найвідоміший з них — бик, який є одним з язатів. Дещо іншу і більш цікаву, ритуальну роль відігравала собака у зороастризмі. Напевно, що вона була постійним супутником персів та за це вислужилася до окремого Фрагарда у Вендидаті (остання книга Авести, датується початком нашої ери). Що цікаво, в Вендидаті згадується не одна собака, а декілька їх різновидів, що вказує на знання селекції персами.

Першим видом є собака з гострою мордою, скоріш за все цих собак використовували при полюванні: «І сказав Ахура Мазда: „Колюча собака з гострою мордочкою — вангхапара, яку лиховісні смертні кличуть їжаком. Це творіння з тих творінь Святого Духа, що суть творення Святого Духа, усю ніч до сходу сонця виходить тисячократно вбивати (творіння) злого духа“» [2]. Цей вид собак знищував девів (злі сили), але поряд з тим, в Авесті прописано не надто хороше ставлення до полювання: «Творець живих істот плотських, Праведний, де є місце мисливській собаці? І мовив Ахура Мазда: „Вона не володіє нічим з цих вмінь, сама хай собі харчі шукає [знищує храфстру]“» [2].

Другим видом є собака-пастух: «Творець живих істот плотських, Праведний, де собаці-вівчарці є місце? І мовив Ахура Мазда: „На юджасті від худоби нехай ходить вона, вистежує злодія та волка“» [2] — тобто її головною функцією була охорона та випас худоби.

Третім видом, найбільш масовим, є сторожові собаки, і ось що про них написано у Авесті: «Творець живих істот плотських, Праведний, де є місце сторожовій собаці? І мовив Ахура Мазда: „На відстані хатри від поселень нехай ходить вона, вистежує злодія та волка“» [2]. Але часто також зустрічається, що саме цей вид собак знаходиться у домі та відіграє ритуальну роль.

У зороастризмі собаки сприймалися як помічники язатам, а отже відношення до них мало бути належне. Звісно, що у Авесті прописані міри покарання за злочини проти собак. «Хто вб'є, о Спітама Заратуштра, колючу собаку з гострою мордочкою — вангхапару, яку лиховісні смертні кличуть їжаком, на дев'ять поколінь душі нащадків він погубить, він не зможе перейти Міст Чінвад, якщо не спокутує (вину) послухом за життя» [2] — таке жорстке покарання накладається на людину за злочин проти вангхапару. Якщо людині після смерті не перейти через Міст Чінвад, вона не зможе зблизитися з богом та згине навечно. Це гірше за покарання тілесні чи покарання смертю.

«Хто вб'є з усіх собак вівчарку, сторожову, мисливську, навчену, його душа відлетить від майбутнього життя, кричачи та виючи голосніше, ніж виє вовк, блукаючий в високогірному лісі. Ніяка інша душа не підтримає після смерті його душу в (іншому) світі криком або ж виєм, та дві собаки, які охороняють Міст, не підтримають після смерті (його душу) криком або ж виєм» [2] — той самий гріх, хоча в першу чергу відіграє роль залякування вірянину, покарання аналогічне, як і за смерть собаки-вангхапару.

Але були також і фізичні покарання за такий вид злочинів: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто вдаре собаку-вівчарку, відокремлюючи свідомість, забираючи життя, яке він має понести покарання? І мовив Ахура Мазда: „Вісімсот ударів нехай отримає, вісімсот — приведе до покаяння“» [2] — схожі покарання за всі види собак.

Також, присутнім є закон «глаз за глаз, око за око»: «Хто нанесе собаці-вівчарці забій, або підріже їй вухо, або відріже ногу, через що злодій або вовк поцупить зі (стада) худобу, він повинен десятикратно відшкодувати ущерб та спокути своє злодійство над собакою» [2] — як ми розуміємо, те, що ти заподіяв собаці, станеться і з тобою. Крім того, людина має відшкодувати матеріальні збитки за протиправні дії проти собаки.

Протиправними діями також вважалися недостатній догляд за твариною: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто дає собаці-вівчарці зіпсовані харчі, наскільки він грішить такими діями? І мовив Ахура Мазда: „Так він грішить, як якщо б в цьому світі плотському дав домовладцю першого дому зіпсовані харчі“» [2] — звер-

немо увагу, що гріх нагодувати собаку не тим порівнюється до годування тією їжею господаря дому, тобто людини, і звісно, як і будь-який гріх, він має бути спокутаний: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто дає собаці-вівчарці зіпсовані харчі, яке буде його покарання? І мовив Ахура Мазда: „Йому поплатитися тілом, двісті ударів кінським бичом, двісті — приведуть до послуху“» [2]. Цікаво, що з цим пунктом у взаємодії з собакою є різні форми гріховності, а отже і покарання: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто дає сторожовій собаці зіпсовані харчі, наскільки він грішить такими діяннями? І мовив Ахура Мазда: „Так він грішить, якби в цьому світі плотському дав домовладцю середнього дому зіпсовані харчі“» [2] — звідси виходить, що гріх поганого звернення до собаки-пастуха та до собаки-охоронця сприймається як різні та несумісні гріхи, а отже, й покарання: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто дає сторожовій собаці зіпсовані харчі, яке буде його покарання? І сказав Ахура Мазда: „Йому поплатитися тілом дев'яносто ударів кінським бичом, дев'яносто — приведуть до послуху“» [2].

Цікаво, що є згадування і про молоду собаку, порівнюється вона з дитиною, яка вже почала працювати, але так, як їй це вдається: «Творець живих істот плотських, Праведний, хто дає молодій собаці зіпсовані харчі, наскільки він грішить такими діяннями? І мовив Ахура Мазда: „Так він грішить, якби в цьому світі плотському дитині, навченій, працездатній, яка виконує свої обов'язки, дав би зіпсовані харчі“» [2].

«Бо в цьому світі плотському, о Спітама Заратуштра, з творинь Святого Духа швидше за все старіють ті собаки, які живуть без їжі біля їдячих, дивляться, але не мають. Тому слід принести їм їжу: молока і жиру з м'ясом — законну їжу собаки» [2] — з цих рядків ми можемо зрозуміти, яке ставлення було до собак, перш за все турбота, тут, як ніколи підходить сучасна приказка «Ми відповідаємо за того, кого ми приручили» — і саме це розкриває Авеста для своїх читачів. Другим пунктом є повага до цих тварин, адже вони виконують свою роботу задля комфорту людей.

Але не завжди собаки були в змозі виконувати надану їм роботу. І за це собака також міг поплатитися: «І мовив Ахура Мазда: „Нехай

одягнуть їй на шию вирізаний шматок дерева, потім зв'яжуть їй морду, (шматок) — в цеглину з твердого (дерева), в два — з м'якого. І нехай вони прив'яжуть її, якщо ж вони її не прив'яжуть, й безголова собака, збожеволіє, поранить худобу або людину, нехай вона понесе покарання за усвідомлено нанесені збитки“» [2] — в даному уривку — огляд собаки, яка не може виконувати свої обов'язки, тому що пропав голос, як було проілюстровано; ставляться до неї досить жорстоко. Але такі собаки могли і на людей чи тварин напасти і тоді вони отримували набагато жорстокіші покарання: «В перший раз на худобу кинулася, в перший раз поранила людину, нехай відріжуть їй праве вухо. В другий раз на худобу кинулася, в другий раз поранила людину, нехай відріжуть їй ліве вухо. В третій раз на худобу кинулася, в третій раз поранила людину, нехай відріжуть їй праву ногу. В четвертий раз на худобу кинулася, в четвертий раз поранить людину, нехай відріжуть їй леву ногу. В п'ятий раз на худобу кинулася, в п'ятий раз поранить людину, нехай відріжуть їй хвіст» [2] — напевно, що після третього разу тварина помирала, однак такі покарання занадто жорстокі, особливо для тварини, яка не осмислює свою поведінку.

Щодо ролі собаки у ритуалах, часто вона зустрічається у ритуалах з небіжчиком, собака вважається священною твариною, яка має «діагностувати смерть». Якщо собака з'їдала їжу, яка перебувала на тілі людини, значить, вона дійсно мертва [3, с. 23].

«У собаки вісім рис вдачі: у неї характер атравана [священника], у неї характер воїна, у неї характер пастуха, у неї характер слуги, у неї характер злодія, у неї характер звіря, у неї характер блудниці, у неї характер дитини» [2] — саме так характеризує собаку зороастризм, в ній є і позитивні, і негативні якості, вона може бути як зрадливою, так і вірною, і все в такому ракурсі, однак ставлення до неї завжди має бути поважливе та турботливе.

Отже, роль та місце собаки у зороастризмі вагомі: вона займає роль захисника та помічника, за її смерть чи каліцтво винного суворо покарають. Однак і вона має повноцінно виконувати свої обов'язки, інакше її також чекає сувора кара. Перси знали декілька видів собак і розділили їх по значенню. Так, злісні дії проти собаки-пастуха каралися більше, ніж за інші види, що вказує на її значущість.

«Найгіршою» з собак вважали мисливську, адже полювання, як ми зазначили раніше, не вважалося достойною справою у зороастризмі. Загалом, собаки приймали активну участь у житті давніх іранців, як у побутовому, так і в ритуальному житті.

1. Авеста / Лиханова Ю. М., Никитина В. Б., Померанцева Л. Е. Литература древнего востока. Тексты. Москва: Издательство Московского университета, 1984. С. 4–40.
2. Авестийские тексты. Вендидат. Фрагард 13. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://zoroastrism.ru/avesta/viddevdat/fr13.phtml>
3. Мейтарчян М. Б. Погребальные обряды зороастрийцев. Москва; Санкт-Петербург: Институт Востоковедения РАН: Летний сад, 2001. 248 с.

Притискач Г. Р.

Тема смерті у «Діалогах» Григорія Великого

Особливою темою у середньовічній ментальності є тема смерті. Смерть була головною подією у житті кожного християнина, в ній відображався увесь духовний шлях людини. Не буде перебільшенням сказати, що життя людини того часу було суцільною підготовкою до смерті. Особливо це було актуально для часів раннього та пізнього Середньовіччя, коли напружене очікування кінця світу сягнуло свого апогею.

Один із Батьків Церкви, талановитий автор та проповідник, папа римський Григорій Великий, приділяв багато уваги цій темі. У своїх «Діалогах» він з дидактичними цілями описує смерть як праведників так і грішників. Ці історії були прямими попередниками «Ехемпла» високого Середньовіччя і створювалися задля повчання та прикладу усіх християн, а особливо ченців — людей, які намагалися реалізувати християнський ідеал святості [2, с. 135].

Зрозуміло, що кончина — це остаточний кінець християнського путі, отже саме от характеру смерті залежало, куди відправиться померлий. По тому, як вмирала людина, можливо було зрозуміти її подальшу судьбу, а також степінь обтяженості гріхами. У «Діалогах» Григорій досить чітко характеризує та розділяє процес помирання благочестивих та грішних людей. У кожного є свої характерні особли-